

## Komorbid patologiyalari mavjud bo'lgan bolalarda septal tug'ma yurak nuqsoninig kechish xususiyatlari (adabiyotlar sharhi)

Sakina Bahodirovna Tairova  
Farangiz To'liqin qizi Ashirkulova  
Nozima Shukrullo qizi Ahmatova  
Samarqand davlat meditsina instituti

**Annotatsiya:** Tug'ma yurak nuqsonlari bolalar sog'lig'ida jiddiy muammolarga va nogironlikka olib kelishi, ularning keng tarqalganligi va erta jarrohlik korreksiyasi talab qilishi tufayli pediatriyada muhim muammo hisoblanadi. Jismlar ma'lumotlariga ko'ra, tug'ma yurak nuqsoni yangi tug'ilgan chaqaloqlarning 0,7-1,7% da uchraydi. Ba'zi hollarda tug'ma yurak nuqsonlari kechishining bosqichlari tez rivojlanishi nafaqat uning og'irlik darajasi, balki komorbid holatlarning ta'siri bilan ham belgilanadi, jumladan gipoksik-ishemik ensefalopatiya, oziqlanish yetishmovchiligi, defisit anemiyalar va boshqalar. Ushbu buzilishlarning rivojlanish mexanizmlarini bilish va ularni zamonaviy tadqiqot usullari yordamida o'z vaqtida aniqlash imkoniyati rivojlanayotgan patologik holatlarni imkon qadar erta tashxislash va korreksiyalash imkonini beradi. Shu munosabat bilan tug'ma yurak nuqsoni bo'lgan erta yoshdagi bolalarga o'z vaqtida tibbiy yordam ko'rsatishni takomillashtirishning klinik diagnostika mezonlarini o'rganish masalasi dolzarbligicha qolmoqda va bu yo'nalishda ilmiy izlanishlarni taqozo etadi.

**Kalit so'zlar:** tug'ma yurak nuqsoni, komorbid holatlar, rivojlanish anomaliyasi, yurakdan tashqari patologiya

## Features of the course of comorbid pathology with congenital septal heart defects (literature review)

Sakina Bakhodirovna Tairova  
Farangiz To'liqin qizi Ashirkulova  
Nozima Shukrullo qizi Ahmatova  
Samarkand State Medical Institute

**Abstract:** Congenital heart defects are an important problem in pediatrics due to their high prevalence and the need for early surgical correction due to significant health problems and disability in children. According to WHO, congenital heart disease occurs in 0.7-1.7% of newborns. In some cases, the rapid progression of the stages of

the course of congenital heart disease is determined not only by its severity, but also by the influence of concomitant diseases: hypoxic-ischemic encephalopathy, nutritional deficiencies, deficiency anemia, etc. Knowledge of the mechanisms of development of these disorders and the possibility of their timely detection with the help of modern research methods make it possible to diagnose and correct developing pathological conditions as early as possible. In this regard, the issue of studying clinical diagnostic criteria for improving the provision of timely medical care to children with congenital heart disease of an early age remains relevant and requires scientific research in this direction.

**Keywords:** congenital heart disease, comorbid conditions, developmental anomaly, extracardiac pathology

Hozirgi vaqtda yurak yoki boshqa organlarda jarrohlik amaliyotini o'tkazish muddati va bosqichlarini aniqlash, asoratlarni oldini olish va kuzatuvda bemorning klinik holatini bashorat qilishda yurakdan tashqari tug'ma nuqsonlar va yurakdan tashqari patologiyani tashxislash klinik amaliyot uchun muhimdir.

Kardiojarrohlik amaliyotida komorbid patologiyaning mavjudligi operatsiyadan keyingi davrga, asoratlarning rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi, shuningdek prognozga ta'sir qiladi. Kardiojarrohlikning joriy standartlari va yondashuvlari anesteziya, intensiv terapiya va jarrohlik taktikasini tanlashda komorbid kasalliklarni tahlil qilishni o'z ichiga olishi kerak [7, 9, 10].

Komorbidlik - bu hozirgi kasallik bilan bir vaqtda boshqa kasallik yoki tibbiy holatning mavjudligidir.

Ma'lumki, komorbid kasalliklarning mavjudligi kasalxonada yotadigan kunlarning ko'payishiga olib keladi, nogironlikning rivojlanishiga olib keladi, rehabilitatsiyaga xalaqit beradi va jarrohlik aralashuvlardan keyin asoratlar sonini oshiradi [4]. Bu muammo, shuningdek, hayotning birinchi yillarida bolalar bilan ishlaydigan mutaxassislarning e'tiborini tortdi. Xususan, ilmiy adabiyotlarda septal tug'ma yurak nuqsonlari bo'lgan yosh bolalardagi komorbid patologiyaga bag'ishlangan ishlar taqdim etilgan [2, 3].

Mahalliy tadqiqotlardan biri shuni ta'kidladiki, kardiojarrohlik bilan og'rigan bemorlarda bir yoki bir nechta birga keladigan kasalliklar bilan kasalxonada o'lim 3,3% ni, patologiyasi bo'lmagan bemorlarda esa 0,4% ni tashkil qiladi [1, 13, 19].

Zamonaviy tibbiy imkoniyatlar va multidissiplinar yondashuv shuni ko'rsatdiki, yurak jarrohligi patologiyasi bo'lgan bolalarda yurakdan tashqari patologiyaning tarqalishi 12-30% hollarda, kattalarda - 4,5-60% ni tashkil qiladi.

J.H.Gonzalezning ilmiy ishlarida tug'ma yurak kasalligi bo'lgan bemorlarning 7-50 foizida yurakdan tashqari nuqsonlar (YuTN) bo'lganligi va operatsiyadan keyingi

asoratlarning yuqori darajasi bilan birga keladigan kasalliklar va o'lim xavfi yuqori ekanligi tasvirlangan [12].

H.H.Kramer va boshqalar o'z izlanishlarida 13,3% hollarda tug'ma yurak nuqsonlari bo'lgan bemorlarda irsiy va teratogen sindromlar, 7,7% hollarda buyraklar, o'pkalar, tayanch-harakat va markaziy asab tizimining tug'ma nuqsonlari borligini ko'rsatdi. Bundan tashqari, angiokardiografiya paytida yuqori siydik yo'llarining anomaliyasi tasodifan aniqlangan va 99,5% hollarda bemorlarda siydik yo'llari patologiyasining klinik ko'rinishi bo'lmagan. Siydik chiqarish yo'llarining eng keng tarqalgan anomaliyalari quyidagilar edi: buyraklar va siydik yo'llarining to'liq ikkilanishi yoki gidronefroz. Siydik chiqarish yo'llari nuqsonlari bilan har qanday o'ziga xos yurak nuqsonlari bilan bog'liqlik yo'q edi [13]. Shunga o'xshash tadqiqotlarda buyraklar va siydik yo'llarining tug'ma nuqsonlari klinik siydik belgilari bo'lmagan bolalarning 11,9-25,8 foizida tashxis qo'yilgan, 38 foizda genetik sindromlar; Ovqat hazm qilish tizimining tug'ma rivojlanish nuqsoni (TRN) - 19,6% da.

Italiyalik tadqiqotchilar tug'ma nuqsonlari bo'lgan bolalarda 26% hollarda birga keladigan tug'ma nuqsonlarni aniqladilar. Interventrikulyar nuqsonlar, atriyal septal nuqsonlar va murakkab yurak nuqsonlarining boshqa malformatsiyalar bilan kombinatsiyasi o'rtasidagi bog'liqlik qayd etildi. Eng keng tarqalgan YuTNlar mushak-skelet tizimi (25,3%), siydik-tanosil tizimi (22,9%) va oshqozon-ichak tizimi (11,5%) TRNlari edi. Kariotiplash 19,4% hollarda amalga oshirilgan, 152 bemorlarda xromosopatiyalar aniqlangan [6,9,10].

2014 yilda L.Eskedal va boshqalar ratta materialga asoslanib, tug'ma yurak nuqsoni bo'lgan 3000 dan ortiq bolalar, ular bolalarning 20% oshqozon-ichak trakti (ichak anomaliyalari va qizilo'ngach atreziyasi) bilan birga keladigan tug'ma kasalliklarga ega ekanligini ta'kidladilar [11]. Xorijiy mualliflarning shunga o'xshash ishlari shuni ko'rsatdiki, tug'ma yurak nuqsoni bo'lgan bolalarning 12% oshqozon-ichak va siydik tizimining tug'ma nuqsonlari, 4,9% hollarda xromosoma kasalliklari va tug'ma yurak kasalliklarining og'irligi va kombinatsiyasi o'rtasidagi bog'liqlik mavjud. boshqa tug'ma nuqsonlar bilan [14]. Boshqa tug'ma nuqsonlar ko'proq tug'ma nuqsonlar bilan birlashtirilgan (45,9%) tadqiqotlar tasvirlangan. Ular orasida yuz anomaliyalari (15%), siydik-tanosil tizimi (12%) va oshqozon-ichak kasalliklari (11,1%) yetakchi o'rinni egalladi. Ventrikulyar va atrial septal nuqsonlar, aortaning koarktatsiyasi, bitta qorincha, o'pka stenoz, gipoplastik o'ng yurak sindromi, o'ng qorinchadan tomirlari ikkilanib chiqishi, umumiy atrioventrikulyar aloqa, aorta anomaliyalari ko'pincha YuTN (50% dan ortiq) bilan birga bo'lgan. Taloq anomaliyalari ko'proq bitta qorincha bilan birlashtirilganligi ko'rsatilgan ( $p < 0,002$ ) [4].

2015 yilda M.Wojtalik va boshqalar. 1856 nafar pediatrik kardiojarrohlik bemorlari retrospektiv tarzda o'rganishdi. 84 (4,5%) bolada komorbid holatlar aniqlangan. Tez-tez uchraydigan anomaliyalar tarkibiga quyidagilar kiradi: ovqat hazm qilish anomaliyalari (35,7%) va siydik tizimi (22,4%). Mualliflar TYuN va u bilan birga keladigan tug'ma rivojlanish nuqsonlar o'rtasida hech qanday bog'liqlik topmadilar. Ko'p o'zgaruvchan logistik regressiya tahlili shuni ko'rsatdiki, komorbid holatlar yurak nuqsoni bo'lgan bolalarda qo'shma patologiya operatsiya vaqti, kursi va o'lim darajasiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. YuTN bo'lmagan tug'ma yurak kasalligi bo'lgan bolalarda o'lim darajasi 8,9% ni, YuTN bilan og'rigan bolalarda o'lim darajasi 19% hollarda bo'lgan. Ulardan 50% gacha holatlar neonatal yoshdagi bemorlardir. YuTN qorincha septal nuqsonlari bo'lgan bolalarda ko'proq kuzatilgan (7,6%,  $p = 0,0012$ ) [20, 18].

A.Meberg va boshqalarning istiqbolli tadqiqotlarida tug'ma yurak nuqsonlari bo'lgan 662 nafar bemor orasida birga keladigan tug'ma nuqsonli bolalarning 22% da aniqlandi. Atrioventrikulyar septal yetishmovchiligi, bo'lmachalararo to'siq nuqsoni, Fallo tetradasi va bitta qorincha bilan eng ko'p YuTN bor edi. VSD bilan og'rigan bemorlarning 31% da birgalikda tug'ma nuqsonlar paydo bo'ldi. Tug'ma yurak kasalligi va komorbid kasalliklar (29%) bo'lgan bemorlarda o'lim darajasi alohida yurak nuqsonlari bo'lgan bemorlarga (6%) nisbatan sezilarli darajada yuqori edi [17].

Rossiya tibbiyotida o'lik tug'ilgan va neonatal davrda vafot etgan bolalarning tug'ma nuqsonlari tarkibida 1/3 qismidan ko'pida (28,6%) tug'ma nuqsonlar tarkibida esa ko'proq ekanligini ko'rsatadigan tadqiqot ishi mavjud. 50% dan ko'prog'i tug'ma yurak kasalligi bilan birlashtirilgan holatlardir [6, 9, 10].

A.Amorim va boshqalar tomonidan olib borilgan tadqiqotda. yangi tug'ilgan chaqaloqlarning 31,4% da va o'lik tug'ilgan chaqaloqlarning 48% da yurakdan tashqari anomaliyalar aniqlangan. Yangi tug'ilgan chaqaloqlarning 23,1% da va o'lik tug'ilgan chaqaloqlarning 32% da YuTN tasniflanmaydigan sindromning bir qismi bo'lgan. Yangi tug'ilgan chaqaloqlar guruhida tez-tez uchraydigan o'g'il bolalarda siydik-tanosil tizimining anomaliyalari (48,3%); o'lik tug'ilgan chaqaloqlar guruhida tug'ma yurak kasalligi ko'pincha buyraklar va siydik yo'llarining anomaliyalari va tayanch-harakat tizimining nuqsonlari (52,8%) bilan birlashtirildi [18].

2017 yilda tadqiqotchilar Gonsales J.H. va boshqalar, tug'ma yurak kasalligining prenatal tashxisi bilan 223 ta yangi tug'ilgan chaqaloqning tibbiy yozuvlarini retrospektiv tahlil qildilar. Tahlillarga ko'ra, prenatal abdominal ultratovush tekshiruvi faqat 58,7% hollarda o'tkazilgan va 41,2% hollarda bog'liq anomaliyalar aniqlangan. Aniqlangan tug'ma nuqsonlar orasida 36,6% hollarda klinik ahamiyatga ega buyrak malformatsiyasi yoki geterotoksik anomaliyalar mavjud edi. Yurak septal nuqsonlari bo'lgan bemorlarda qorin bo'shlig'i ultratovush tekshiruvida tug'ma yurak kasalligi bo'lmagan bemorlarga qaraganda 3,7 baravar ko'proq g'ayritabiiy natijalar qayd

etilgan. Bemorlarning deyarli 50% ultratovush, neyrosonografiya yoki kariotiplash orqali aniqlangan bir yoki bir nechta ekstrakardial yoki genetik kasalliklarga ega. Birgalikda patologiyalari bo'lgan bolalarni qo'shimcha tekshirish uchun moliyaviy xarajatlarni hisoblash asosida mualliflar neonatal yoshdagi kardiojarrohlik bemorlarida YuTN diagnostikasi strategiyasini taklif qiladilar, shu jumladan uchta skrining: miya va qorin bo'shlig'i ultratovush tekshiruvi va kariotiplash. Yurak jarrohligidan tashqari, tug'ma yurak nuqsoni bo'lgan yangi tug'ilgan chaqaloqlar boshqa organlar va tizimlarning nuqsonlarini tuzatish uchun qo'shimcha jarrohlik muolajalari yoki intensiv terapiyani talab qiladi [17, 4].

2018 yilda K.A.Tokmakova o'z ishida ko'rsatdiki, bolalarda yurakdan tashqari patologiya 14,8% hollarda tez-tez uchraydi. Sindromik patologiyasi bo'lgan bolalarning holati nafaqat yurak shikastlanishining og'irligi, balki boshqa organlar va tizimlarning disfunktsiyasiga olib kelishi mumkin bo'lgan turli irsiy kasalliklar bilan ham bog'liq bo'lib, shu bilan yurak nuqsonining o'zini terapevtik va jarrohlik davolashni murakkablashtiradi [11].

Yu.V.Petrenko va boshqalar tomonidan olib borilgan tadqiqotda tug'ma yurak nuqsoni bo'lgan bolalarda: diafragma churrasi 5-18%, qizilo'ngach atreziyasi 15-39%, buyrak ageneziasini 17-43%, anorektal anomaliyalar 22%, 15% hollarda markaziy asab tizimining patologiyasi aniqlangan. Ishda diafragma churrasi va gipoplastik chap yurak sindromi bilan qorinchalararo to'siq defekti va aorta koarktatsiyasi va anal atreziya bilan - Fallo tetradasi va qorinchalararo to'siq defekti [5] kabi tug'ma yurak nuqsonlari o'rtasidagi bog'liqlik qayd etilgan.

2015 yilda D.Dilber va I.Malčić yurak tug'ma nuqsoni bo'lgan 1480 ta yangi tug'ilgan chaqaloqning jadvallarini retrospektiv tahlil qildi. Mualliflar eng ko'p uchraydigan anomaliyalar oshqozon-ichak trakti (8,4%), xromosoma nuqsonlari va sindromlari bo'lib, bemorlarning 14,5% da ko'plab tug'ma nuqsonlar aniqlanganligini aniqladilar [14].

### Foydalanilgan adabiyotlar

1. Нарзулаева У. и др. Значение диеты в лечении артериальной гипертензии //Журнал биомедицины и практики. – 2021. – Т. 1. – №. 3/2. – С. 111-116.
2. Таирова С. Б., Мухамадиева Л. А. РАССТРОЙСТВА ПОВЕДЕНИЯ У ДЕТЕЙ С ВРОЖДЕННЫМИ ПОРОКАМИ СЕРДЦА //Journal of cardiorespiratory research. – 2022. – Т. 1. – №. 2. – С. 19-21.
3. ТАИРОВА С. Б., МУХАМАДИЕВА Л. СЕРДЦА У ДЕТЕЙ С КОМОРБИДНОЙ ПАТОЛОГИЕЙ (литературный обзор) //ЖУРНАЛ БИОМЕДИЦИНЫ И ПРАКТИКИ. – 2022. – Т. 7. – №. 2.



4. Таирова С. Б. ALLERGIC REACTIONS ON THE BACKGROUND OF CONGENITAL HEART DEFECTS IN YOUNG CHILDREN //Журнал кардиореспираторных исследований. – 2023. – Т. 4. – №. 1.

5. Таирова С. Б., Мухторов А. А. У., Зиёдуллаева М. С. Нейрокогнитивные расстройства у детей с врождёнными пороками сердца (литературный обзор) //Science and Education. – 2023. – Т. 4. – №. 2. – С. 543-548.

6. Таирова С. Б. и др. Нейрокогнитивные расстройства у детей с врождёнными пороками сердца (литературный обзор) //Science and Education. – 2023. – Т. 4. – №. 2. – С. 543-548.

7. Таирова С. Б., Бурунов М. И. У. Эпидемиология и факторы риска развития врождённых пороков сердца у детей (литературный обзор) //Science and Education. – 2023. – Т. 4. – №. 2. – С. 536-542.

8. Таирова С. Б. и др. Эпидемиология и факторы риска развития врождённых пороков сердца у детей (литературный обзор) //Science and Education. – 2023. – Т. 4. – №. 2. – С. 536-542.

9. Таирова С. Б., Мухамадиева Л. А. Диагностика врожденных септальных пороков сердца у детей с коморбидной патологией (литературный обзор) //журнал биомедицины и практики. – 2022. – Т. 7. – №. 2.

10. Таирова С. Б., Хушвактова Б. Б. Қ. Особенности течения коморбидной патологии с врожденными септальными пороками сердца (литературный обзор) //Science and Education. – 2023. – Т. 4. – №. 2. – С. 549-555.

11. Таирова С. Б. и др. Особенности течения коморбидной патологии с врожденными септальными пороками сердца (литературный обзор) //Science and Education. – 2023. – Т. 4. – №. 2. – С. 549-555.

12. Таирова С. Б. АЛЛЕРГИЧЕСКИЕ РЕАКЦИИ НА ФОНЕ ВРОЖДЁННЫХ ПОРОКОВ СЕРДЦА У ДЕТЕЙ РАННЕГО ВОЗРАСТА //Journal of cardiorespiratory research. – 2023. – Т. 1. – №. 1. – С. 72-75.

13. Таирова С. Б., Мухамадиева Л. А. ОЦЕНКА РОСТА И РАЗВИТИЯ У ДЕТЕЙ С ВРОЖДЕННЫМИ ПОРОКАМИ СЕРДЦА //Инновационные технологии в медицине: взгляд молодого специалиста. – 2022. – С. 37-38.

14. Хусинов А. А., Таирова С. Б. ФУНКЦИОНАЛЬНОЕ СОСТОЯНИЕ ГИПОТАЛАМО-ГИПОФИЗАРНОЙ НЕЙРОСЕКРЕТОРНОЙ СИСТЕМЫ В ФИЗИОЛОГИЧЕСКИХ УСЛОВИЯХ У ИНТАКТНЫХ ЖИВОТНЫХ //Материалы XXIII съезда Физиологического общества им. ИП Павлова с международным участием. – 2017. – С. 1595-1597.

15. Bakhodirovna T. S., Atamuradovna M. L. PATHOGENETIC ASPECTS OF ALLERGIC REACTIONS AMONG CHILDREN WITH CONGENITAL HEART DEFECTS //JOURNAL OF BIOMEDICINE AND PRACTICE. – 2023. – Т. 8. – №. 2.

16. Bakhodirovna T. S. PREVALENCE OF ALLERGIC DISEASES AMONG CHILDREN WITH CONGENITAL HEART DEFECTS //JOURNAL OF BIOMEDICINE AND PRACTICE. – 2023. – Т. 8. – №. 4.

17. Bahodirovna T. S. ВРОЖДЕННЫЙ ПОРОК СЕРДЦА: ИММУНОЛОГИЧЕСКАЯ ПЕРСПЕКТИВА (ЛИТЕРАТУРНЫЙ ОБЗОР) //JOURNAL OF BIOMEDICINE AND PRACTICE. – 2023. – Т. 8. – №. 4.

18. Bahodirovna T. S., Atamuradovna M. L. ИММУНОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ У ДЕТЕЙ РАННЕГО ВОЗРАСТА С ВРОЖДЕННЫМИ ПОРОКАМИ СЕРДЦА //JOURNAL OF BIOMEDICINE AND PRACTICE. – 2023. – Т. 8. – №. 4.

19. Bakhodirovna T. S., Atamuradovna M. L. ДИАГНОСТИКА ВРОЖДЕННЫХ СЕПТАЛЬНЫХ ПОРОКОВ СЕРДЦА У ДЕТЕЙ С КОМОРБИДНОЙ ПАТОЛОГИЕЙ (литературный обзор) //JOURNAL OF BIOMEDICINE AND PRACTICE. – 2022. – Т. 7. – №. 2.

20. Samieva G. U. et al. Features of distribution and density of lymphoid cells of the mucosa of the larynx as a manifestation of local immunity in chronic laryngitis (analysis of sectional material) //European Journal of Molecular and Clinical Medicine. – 2020. – Т. 7. – №. 3. – С. 2516-2522.

21. Tairova S. B., Sattarova R. T., Husanova M. B. Q. Incidence of allergic diseases in children with congenital heart defects //Science and Education. – 2023. – Т. 4. – №. 10. – С. 17-21.

22. Tairova S. B. et al. Incidence of allergic diseases in children with congenital heart defects //Science and Education. – 2023. – Т. 4. – №. 10. – С. 17-21.

23. Turaeva N. et al. The use of cholecalciferol in the treatment of bronchial asthma in children //E3S Web of Conferences. – EDP Sciences, 2023. – Т. 413. – С. 03032.

24. Utkurovna S. G. et al. The condition of pro-and antioxidant systems in children with acute laryngotracheitis with immunomodulating therapy //Достижения науки и образования. – 2019. – №. 10 (51). – С. 37-40.